

TANULMÁNYOK

Sajtóreform 1914-ben

BUZINKAY GÉZA*

„...amidőn a bíróság elnöke feltette az esküdtek elé azt a kérdést, hogy »foglaltatik-e az incriminált pamfletben becsületsértés Kolompi úr személye ellen?« nyolc szavazattal négy ellen azt felelték rá: »igenis«. Mikor pedig azt a kérdést tette fel eléjük, hogy »bűnös-e tehát azon cikk szerzője vagy kiadója?« arra tíz szavazattal kettő ellen azt felelték, hogy »nem«.”

Jókai Mór: *Az élet komédiásai* (1875)

Tömegével lehetne hozni az idézeteket az 1880-as évektől kezdve, amelyekben jogász és újságíró szerzőik egyaránt azt bizonygatják, hogy a hazai átalakult és kifejlett sajtóviszonyoknak többé nem felel meg az 1848-as áprilisi törvény, és mielőbb szükség lenne új törvényre. A sajtóreformot sürgető két csoport összhangja azonban megtört a századfordulótól kezdve, amikor a kormányok időről időre elővették a sajtóreform kérdését: a sajtójoggal foglalkozó jogászok mind mélyrehatóbb és részletesebb szabályozást kívántak, az újságírók viszont mindinkább hangoztatták hivatásuk autonómiáját és önszabályozását. Ezekre a szempontokra telepedett rá a politika, és nagyitotta fel a törekvések és ellenzések jelentőségét.

Az 1848:XVIII. tc. a sajtószabadságról belga mintára született, az pedig az 1819. május 17-ei francia törvényhez nyúlt vissza.¹ Az 1848-as sajtótörvény ilyenféle származásának súlyos következményei lettek. Nem saját megküzdött vitákat követő konszenzus hozta létre, és a kiegyezés után, amikor ismét hatályba lépett, nem alaptalanul állították róla, hogy elsietett, az idő múlásával egyre kevésbé kielégítő törvény volt. A törvényfogalmazó Szemere Bertalan is ideiglenes törvénynek tekintette. A patriarchális naivitásnak is voltak benne jelei, például eredetileg szerepelt a törvénytörvényben a helyreigazítási kötelezettség, de ez báró Eötvös József javaslatára kimaradt, „mivel a magyar újságok kényszer nélkül is szívesen közzéteszik a helyreigazításokat.”²

Európában a '48-as törvényeket a következő néhány évtizedben többnyire új és legalább az első világháború végéig hatályban maradó sajtótörvények váltották fel. A kivétel Olaszország volt – és Magyarország. „Általában véve a magyar közéletben az 1848. évi sajtótörvényhez s annak egy egész korszakon átvonuló szabadelvű alkalmazásához annyi tisztelet csatlakozik

* Történész, professor emeritus, Eszterházy Károly Főiskola. E-mail: buzinkay.g@t-online.hu

¹ Az 1830. évi belga alkotmány 18. cikkén alapult a magyar sajtótörvény. TARNAI János: A sajtótörvény keletkezésének története. In: *Sajtójogi dolgozatok*. Franklin Társulat, Budapest, 1913. 118. Legjelentősebbként a fokozatos felelősségi rendszer származott a francia mintából.

² Idézi KENEDI Géza: Sajtóreform. *Budapesti Szemle*, 1913. 159. köt. 458.

– állapította meg Kenedi Géza –, hogy annak átalakítását 1898 óta még a tudományos irodalom sem sürgette.³ Az 1848-as törvény nimbusza miatt a képviselők és a kormányok inkább kiegészítő törvényeket, rendeleteket hoztak (az esküdszékről, a lapterjesztésről többször is, a sajtófogollyal való bánásmódról stb.), majd megszülettek a modern polgári állam nagy kódexei (büntető törvénykönyv, polgári törvénykönyv), a büntető, illetve polgári perrendtartás. Ezek után 1900-ra az 1848:XVIII. tc. 45 cikkelyéből már 23 nem volt érvényben⁴ – ám még ekkor sem mertek hozzányúlni. A sajtótörvény kérdése ráégett a magyar törvényhozásra – miközben a Monarchia másik felében, Ausztriában a dualizmus végéig az osztrák sajtószabályozás maradt hatályos. Az 1867. decemberi ausztriai alkotmány sajtóra vonatkozó részei megmaradtak, és bár 1902-ben a miniszterelnök beterjesztett egy új sajtótörvény-javaslatot, amelyet parlamenti visszautasítása után még többször megismételt, végül mégis visszavonta.⁵ A magyar törvényhozásra azonban ez a példa nem hatott. A sajtótörvény beterjesztésének és elfogadásának története az újkori magyar politizálás egyik jellegzetes esete: az indulatok szítását, a belátás hiányát, a végtelesséig húzódó vitákat, az egymást kioltó jogi érveléseket, a kompromisszum elutasítását követően végül megszületik egy diktátum, amelyet viszont az érintettek elutasítanak.

Több mint másfél évtizedig elhúzódó tervezés végén jött létre *A sajtóról szóló 1914-es törvény*. A sajtótörvény, mint politikai téma, a bűnvádi perrendtartás (1897:XXXIV. tc.) vitája során tűnt fel, amikor a Függetlenségi Párt parlamenti obstrukciót szervezett ellene, és tömegdemonstrációit is akart volna, ám erre akkor már csak a szociáldemokratáknak volt ereje. Gratz Gusztáv megállapítása szerint a sajtóparagrafusok elleni tiltakozás volt az első alkalom – ám ettől kezdve rendszeressé vált –, hogy sajtóügyekben a Szociáldemokrata Párt mint a régi közjogi ellenzéki pártok szövetségese lépett fel.⁶ A képviselőház 1898. február 8-ai ülésén kezdődött a sajtóreform követelése, kifejezetten politikai okból: Pichler Győző ellenzéki honatya interpellálta az igazságügyminisztert a szocialista izgatásra hozott és törvénytelennek tartott ellenintézkedések miatt – mire interpellációk sorozata következett a szocialista agitáció veszélyes terjedésének meggátolását követelve. Hosszú, majdnem egy hónapig tartó vita kerekedett, amelybe belevonták a sajtóbeli rágalmazások kérdését is. Ultramontán képviselők hivatkoztak arra, hogy már az egyházpolitikai törvények meghozatala idején (1894) milyen lázításokat vitt véghez a liberális és az abból kinövő szocialista sajtó, mások meg arra hivatkoztak, hogy ami nálunk megjelenik, az nem szocialista nézet, legfeljebb a szocializmus karikatúrája. Másoké mellett Kossuth Ferenc interpellációja világosan jelezte, hogy a sajtó kérdése azonnal közjogi politikai vitatémává vált.⁷ Végül a Ház március 1-jén határozatban kötelezte az igazságügyminisztert, hogy készítsen új sajtótörvény-javaslatot⁸ – de határidőt nem tűzött ki.

³ KENEDI Géza: *A magyar sajtójog ügye amint életben van*. Franklin Társulat, Budapest, 1903. 48.

⁴ ZSITVAY Leó: *A magyar sajtójog mai érvényében (1900. év): Gyakorlati kézikönyv*. Grill, Budapest, 1900. 13.

⁵ THOMAS OLECHOWSKI: Das Preßrecht in der Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Bd. VIII. Wien, 2006. 1493–1516.

⁶ GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918*. 2 kötet. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1934. I., 349–354.

⁷ *Képviselőházi napló, 1896–1901*. XIII. kötet; 1906–1910.; III., VI. kötet; 1910–1915.; XX., XXI. kötet. Országgyűlési Könyvtár (Továbbiakban: KN) 1896/1901. XIII. kötet. 259., 250. országos ülés, 1898. február 28.

⁸ ZSITVAY Leó: i. m. (4. l.) 14–15.

A sajtójog felelősségi rendszere kidolgozásának feladatát Kenedi Géza kapta meg. Amikor bemutatta tervezetét, a miniszter helyeselt, de rögtön hozzátette: „Adjon hozzá megfelelő képviselőházat is mindjárt.”⁹

Kenedi Géza mindvégig egyik főszereplője maradt a sajtótörvény előkészítési vitáinak, mint a megszületett törvény – nem fenntartások nélküli – védelmezője. Mint az 1880-as évek elejétől a sajtóperekre szakosodott ügyvéd, illetve tekintélyes vezércikk- és tárcáíró, lapszerkesztő (*Pesti Hírlap*, 1897–1903), majd *Az Újság* című politikai napilap főmunkatársa 1903-tól, és 1910–1918-ig munkapárti országgyűlési képviselő¹⁰ – a sajtóviták és a sajtótörvénykezés minden vetületét mélységéig ismerte. Hasonló adottságú és felkészültségű vitapartnere csak egy volt a magyar közéletben: az ellenzéki Vázsonyi Vilmos, aki szintén fellépett már 1898-ban a Demokrata Kör március 15-ei szónokaként.¹¹

A sajtót érintő törvények és rendeletek elkészülésével párhuzamosan több jogászi, illetve újságírói ankétot, konferenciát rendeztek. 1906. október 10-én Szemere Miklós képviselőházi interpellációja indította el ezek sorát. Igen sok adattal és a lapokat cím szerint, a pausálé hirdetések adó intézményeket név szerint megnevezve dokumentálta, hogy „tisztelet a kivételeknek, a lapokat nálunk nem az előfizetők tartják fenn, de tartják őket az állam, a kincstár, a bankok, a nyilvános társulatok hirdetési és hirdetés címén juttatott pausáléi és más jövedelmei.”¹² Szemere adatai nem voltak nyilvánosak – mert „üzleti titkot” képeztek, ami Magyarországon a nyilvánosságnak sokkal nagyobb gátja volt, mint akár már Ausztriában is –, ezért minden oldalról elkezdtek kétségbe vonni, felháborodtak rajta, noha csak azt támasztotta alá, amiről évek óta sokan beszéltek, amiről nyíltan írtak a sajtóban (persze általánosságban, és mindig csak a bulvársajtót vagy a másik politikai oldal sajtóját vádolva). A sajtóegyesületek hangadói támadásról és hozzá nem értőkről beszéltek,¹³ Kossuth Ferenc pedig a képviselőházban úgy lícitált erre, hogy kijelentette „Én a magyar sajtót sokkal inkább tisztetem, mintsem hogy feltennem azt, hogy a magyar sajtót lehet megvesztegetni.”¹⁴

1907. április 28-án a Budapesti Újságírók Egyesülete rendkívüli közgyűlésen vitatta meg a sajtó helyzetét, és még ugyanezen a napon délután a legnagyobb újságírószervezet, az Írók és Hírlapírók Otthon Köre sajtóankétot rendezett több mint kétszáz résztvevővel. Alig egy héttel később, május 4-étől az igazságügyminiszter hívott össze nyolcvan tekintélyes újságíró, szerkesztőt és képviselőt tíz napon át folytatódó sajtótanácskozásra az Országház Delegációs termébe. Beszédet tartott többek között Zsitvay Leó (a Curia tanácselnöke, a hazai sajtójog legnagyobb tekintélye), Garami Ernő, Kenedi Géza, Rákosi Jenő és Vázsonyi Vilmos. A beszédekről

⁹ A sajtójog főbb kérdéseinek reformja. (*Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Új folyam I. köt. 3. füzet.) Budapest, 1910. 71/35.

¹⁰ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. 14 köt. Budapest, 1890–1914. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html>; GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái*. VICZIÁN János (s. a. r.), Argumentum – MTA, Budapest, 1997. XVII, 155–156.

¹¹ VÁZSONYI Vilmos: *A sajtó-lelkiismeret*. 1898. március 15-én elmondott beszéde a Demokrata Körben. In: CSERGŐ Hugó – BALASSA József (s. a. r.): *Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai*. 2 köt. Budapest, Országos Vázsonyi Emlékbizottság, Budapest, 1927. I., 141.

¹² KN 1906/1910. III. köt. 8., 42. országos ülés, 1906. október 10.

¹³ *Újságírók könyve*. HEVESI József – RÉVÉSZ Gyula (szerk.), Magyar Szalon, Budapest, 1908. 17.

¹⁴ KN 1906/1910. VI. köt. 349., 108. országos ülés, 1907. február 14.

beszámolt a napisajtó és az *Újságírók könyve*, a legfontosabbnak tartott beszédeket teljes terjedelemben közölte.¹⁵ Bár mind a lapkiadók, mind a radikális fiatal újságírók hiányoztak a meghívottak közül, mégis a sajtó később csak erre a tanácskozársra hivatkozott, viszont a sajtóügy legjáratosabb jogászainak 1910. április 10-én Pozsonyban „A sajtótörvény reformjának főbb kérdései” címmel megtartott üléséről – amelynek teljes anyagát két kötetben publikálták is¹⁶ – nem vettek tudomást, holott itt már kirajzolódtak a törvényjavaslat körvonalai.

1911. augusztus 31-én Vázsonyi Vilmos a fővárosi közgyűlésen előterjesztett egy, a miniszterelnöknek szóló feliratot, *Az újságíró felelőssége* címen.¹⁷ Ebben többek között kifejtette:

„Ma már le kell azzal számolni, hogy a lapok gazdasági vállalkozások is, és a lapnak, mint gazdasági vállalkozásnak, meg kell adni a maga védelmét; amint ezt megadják, akkor egyúttal megkívánhatják azt, hogy megváltozzék a jelenlegi rendszer, mely szerint a sajtó útján elkövetett rágalmozás és becsületsértés eseteiben a kiadótulajdonos néha, mikor óriási anyagi károkat okozott a rágalmozással vagy becsületsértéssel, kiállít egy hírlapírót, aki – nem szólva a hírlapírók összességéről, hanem kivételről – esetleg mint szegény egzisztencia kénytelen kiállani, dacára annak, hogy a kiadó anyagi érdekében és utasítására írt, ezt a hírlapírót azután elítélik fogházra vagy pénzbüntetésre; ez az igazságszolgáltatás és ez az elégtétel.”¹⁸

Ez a stróman-rendszer kritikája volt, amit így folytat: „Egy teljesen lejárt ideális világnak a jelensége úgy az 1848. évi XVIII. törvénycikk, mint a büntetőtörvénykönyv, amely a szerzőt bünteti és elfelejti, hogy néha a szerzőt meg kell védelmezni a kiadótulajdonossal szemben.”¹⁹ Érvéle mélyen sérthette a fővárosi képviselő-testületben ülő nagy lapkiadók – Légrády, Wolfner, Bródy – érdekeit, talán ez volt az oka, hogy feliratát a fővárosi közgyűlés nem fogadta el. Szempontjai és érvelése ráadásul sokkal közelebb került a „sajtóreform” egyik sarkalatos célkitűzéséhez, mint konzervatív liberális ellenfelé, Rákosi Jenőé. Rákosi természetesen tartotta, hogy a lapok maguk is gyakorolnak cenzúrát, hiszen „az újság nem olyan intézmény, ahova mindenki bemehet, s elmondhatja, amit akar; az újság egy individuum, amely egy irányt, egy elvet képvisel, amelynek annál az újságnál minden alá van rendelve, s amelyhez mindenkinek alkalmazkodnia kell.” Aztán így folytatta:

„azt a mérhetetlen, ellenőrizhetetlen hatalmat, mely a sajtóban rejlik, nem a sajtó gyakorolja, amely csak fogalom, hanem az újságírók. A sajtó, amelyről beszélünk, képtelen ellentéteknek az egysége, az ellenmondások harmóniája; a sajtó nem homogén fogalom, hanem a sajtóban ahány lap van, annyi szuverén hang, vélemény, ítélet lát napvilágot, szankció nélkül, de azért kimegy a nép közé és belefészkel magát az emberek gondolkozásába és érzésébe. Ezt a hatalmat nem a sajtó gyakorolja. Ha-

¹⁵ *Újságírók könyve*, 17–34.

¹⁶ A sajtójog főbb kérdéseinek reformja, 1910. – *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Új folyam, I. köt. 3. füzet. Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1910.

¹⁷ VÁZSONYI Vilmos: i. m. (11. lj.) I. kötet, 531–535.

¹⁸ Uo. I, 534.

¹⁹ Uo.

nem az újságíró, aki szabad mesterségéhez a kvalifikációt csak az Uristentől kapja. (...) [A] reformnak (...) az legyen az alapelve, hogy *a sajtó legyen teljesen szabad s az újságíró legyen teljesen felelős.*²⁰

Vagyis a demokrata Vázsonyi ekkor még a fokozatos felelősség konzervatívnak minősülő elvét hirdette, míg a konzervatív liberális Rákosi nézetei a nyugat-európai szocialisták alapelveivel álltak összhangban.

Az évtizedeken áthúzódó viták, ankétok, brosrák és tanulmányok azzal párhuzamosan – vagy annak hatására – születtek meg, ahogy polarizálódott a magyar politizáló közvélemény felfogása a sajtó jellegét, szerepét, feladatait, jótékony hatását vagy kártevéseit illetően. A tiszteszlári pert követve formálódó és a század utolsó éveire markánsan megfogalmazódó három véleménycsoport alakult ki. A polgári radikálisok és a hozzájuk közel álló liberálisok (mint például Biró Lajos, Ignotus, Jászi Oszkár, Ady Endre) elsősorban a sajtónak a politikai és társadalmi haladásban betöltött szerepét értékelték, és minden negatív jelenséget járulékosnak és jelentéktelennek vélték. A „kulturkritikára” koncentrálok széles, alapjában véve konzervatív liberális véleményalkotói (mint például Rákosi Jenő, Kenedi Géza, Vészi József) a morál, a kultúra, a társadalmi érintkezés civilizációs szabályai és a szellemi szabadság helyzete szempontjából foglaltak meg kritikus nézeteket, és tartottak szükségesnek új rendszabályokat. És volt egy ugyancsak népes tábor, amely a politikai szélsőbaltól az ultramontánokon keresztül a formálódó keresztényszocialistákig sokféle felfogás egy-egy képviselőjét magába foglalta (Verhovay Gyulától Molnár Jánoson át Prohászka Ottokárig), amely teljes egészében káros jelenségnek tekintette korának sajtóját és sajtóviszonyait, a kapitalizmus, a pénz és ezek érdekeit mozgató zsidóság veszélyesen manipuláló területének tekintette.²¹ Ezek a csoportok saját felfogásuknak megfelelően foglaltak állást az új sajtótörvény szükségességét és tartalmát illetően. Tehát a készülő sajtótörvény főbb (vita)pontjai voltak:

- az 1848-as ideiglenes törvény helyett véglegeset kell alkotni;
- szükséges-e a külön sajtóesküdtszék?
- felelősségi fokozatok révén a stróman-rendszer (amikor az újságíró megrendelésre ír anélkül, hogy a valóságos szerzőt felfedné) megszüntetése;
- a visszaélések visszaszorítása (rágalmazás, pornográfia²² stb.) a helyreigazítási kötelezettség és a nem vagyoni kártérítés bevezetésével;
- a kaució fenntartása;
- a hirdetési pauszák szabályozása;
- az újságíró jogállásának biztosítása, és ezzel összefüggésben a kamara kérdése (mint amely megoldaná a pályára lépés feltételeit);
- és az újságíró szabad véleménynyilvánításának biztosítása, még a kiadói befolyással, előzetes „cenzúrájával” szemben is.

²⁰ *Újságírók könyve*, 32–34.

²¹ Kiss Mária Rita: A hatodik nagyhatalom. Sajtóviták a századfordulón. *Századvég*, 2001. 20. sz. 67–94., <http://www.c3.hu/scripta/szazadvég/20/kiss.htm>

²² TÁBORI Kornél – SZÉKELY Vladimír: *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest, 1908. 49–55. „A bűn piaca” c. fejezet a pornográf apróhirdetésekből közöl gazdag összeállítást.

A sajtótörvény kidolgozását hárman irányították, ennek alapján „lex Balogh–Vadász–Bernolák”-nak nevezte az ellenzék, a névvel is utalva arra, hogy az obstrukció letörését célzó házszabály-szigorításhoz hasonlóan tekintette a sajtótörvény-javaslatot.²³ A szövegezésében egy nyolc tagból álló tanácsadó testület is részt vett, akiknek kilétét csak a képviselőházi vita során tárta fel az igazságügyminiszter. „Ezek a jogi nyolcasok”, amint Vázsonyi Vilmos megengedte magának parlamenti kifigurázásukat,²⁴ a törvényelőkészítés legmagasabb szintű bírói és ügyészi vezetői voltak – a Kúria másodelnöke, büntetőtanácsának elnöke, a koronaügyész, a főügyész és két akadémikus professzor²⁵ –, kívülük csak ketten kapcsolódtak távolról a társadalomtudományhoz: Concha Győző, illetve Beöthy Zsolt, az MTA másodelnöke „mint a publicisztika régi munkása”. Arra a Vázsonyi Vilmos által sarkítottan megfogalmazott vádra, hogy sem az ügyvédi kart, sem a sajtó képviselőit nem vonta be a miniszter a törvény-előkészítésbe, Balogh Jenő azt válaszolta:

„Mindenekelőtt hangsúlyozni kívánom, hogy igenis, a publicisztika és az ügyvédi kar számos tagjának volt szerencsém a javaslatnak egy korábbi szövegezését még a nyár folyamán azzal a levélbeli közléssel megküldeni, hogy a javaslat egyes pontjaira nézve nem foglaltam végleges álláspontot és hogy az illető urak becses egyéni véleményét épen a végleges szöveg megállapításához kérem. Ezeket az urakat nem fogom megnevezni. Az a nyolcz szakférfi, akit majd megemlítek, más körből való. Természetes azonban, hogy nem feledkeztem meg a magyar újságírás hivatott képviselőiről sem és úgy a nagy napilapok főszerkesztőivel, mint a publicisztika más munkásaival nagyon sokszor órákon át konferáltam ebben az ügyben. Mindezek a legnagyobb nyíltsággal képviselték előttem a sajtó nagy érdekeit. Nem vagyok azonban hajlandó őket megnevezni, mert láttuk az utolsó napok eseményeiből is azt a sajnálatos terrort, amely egyes férfiaknak, hivatott szakférfiaknak teljes meggyőződésből eredő szabad véleménynyilvánítását el akarja fojtani.”²⁶

1. A napisajtó nyomásgyakorlása

Párját ritkító támadás, nyomásgyakorlás indult 1913 végén a törvényjavaslat és azon keresztül a kormányzat ellen, amit az események pusztá felsorolása is érzékeltethet.

1913. október 25. és 1914. január 12. között zajlott a sajtótörvény általános tárgyalása a képviselőházban.

- 1913. október 25. – az igazságügyminiszter benyújtja a sajtótörvény javaslatát az országgyűlésnek;

²³ Balogh Jenő az igazságügyminiszter volt, a házszabály-szigorítás betervezője Vadász Lipót államtitkár, Bernolák Nándor kassai jogakadémiai tanárt pedig a törvénytörvényre rendelték be az igazságügyi minisztériumba.

²⁴ KN 1910/1915. XX. köt. 10., 473. országos ülés, 1913. november 11.

²⁵ Név szerint: Vavrik Béla, Tarnai János, Pongrácz Jenő, Czárán István, Finkey Ferenc, Angyal Pál. KN 1910/1915. XX. köt. 98., 477. országos ülés 1913. november 15.

²⁶ KN 1910/1915. XX. köt. 98., 477. országos ülés, 1913. november 15.

- október 30. – a Magyar Újságkiadók Országos Szövetségének tiltakozó gyűlése és memorandum készítése;
- november 1. – a terézvárosi Függetlenségi Körben az „egyetemi hallgatók” tüntetése;
- november 2. – a Budapesti Újságírók Egyesületének rendkívüli közgyűlése Márkus Miksa elnök és Purjesz Lajos főtítkár beszédeivel, határozati javaslat; a Deák Ferenc szobor megkoszorúzása; népgyűlés a Vigadó nagytermében, beszél Károlyi Mihály; a Budapesti Ügyvédi Kamara rendkívüli közgyűlésén Vázsonyi Vilmos közel három órás beszédet tart;
- november 3. – a sajtótörvény elégetése a Hősök terén;
- november 7. – az igazságügyi bizottság jelentése az országgyűlésnek a sajtóról;
- november 9. (vasárnap) – a napilapok címlapján teljes oldalas kiáltvány „A sajtó az ország közönségéhez” (Kóbor Tamás szövegezésében) négy sajtószervezet aláírásával; a Szociáldemokrata párt „A sajtószabadság fosztogatói ellen” című röpiratát félmillió példányban terjeszti és a munkásság körében szervezi a szakszervezeti tiltakozásokat;
- november 11. – a képviselőházban az előadó elfogadásra javasolja a sajtótörvényt: megkezdődik az általános vita;
- november 13. – a *Pesti Napló* hírt ad arról, hogy „A munkásság folytatja tüntetését a sajtótörvény ellen. Ma a sütőmunkások tartottak gyűlést ellene és holnap még tizenöt szakmai gyűlés lesz, hogy tiltakozzanak a javaslat ellen. A szociáldemokrata szakszervezetek lapjai kiáltványt intéztek olvasóikhoz, amelyben azt mondják, hogy a javaslat ellen megindult harcban a legerősebb hullámokat a munkásság harcának kell okoznia.”²⁷
- november 14. – a belvárosi ellenzéki „Sas-körben” a törvényjavaslat elleni gyűlés szónoikai Illés Béla, Csécsy Imre egyetemi hallgatók, Károlyi Mihály, Désy Zoltán és Vázsonyi Vilmos; 300 diák tüntet a Kossuth Lajos utcában, amit a rendőrség oszlat fel;
- november 25. – a Társadalomtudományi Társaság ülése *A sajtó társadalmi jelentősége* címmel; előadók: Szabó Ervin, Gerő Ödön, Vámbéry Ruzstem, Rónai Zoltán;
- december – megjelenik a *Szabadgondolat* 1913. 12. száma, amely kizárólag a sajtótörvénnyel foglalkozik. Szerzői: Ady Endre, Székely Aladár, Rónai Zoltán, Fényes László, Erdélyi Viktor, Bíró Lajos, Rubin László, Halasi Béla, Polányi Károly; – megjelenik a *Huszadik Század* 1913. 12. száma a Társadalomtudományi Társaság október 25-i ülésének előadásaival (bőséges ismertetések, részben szó szerint közlések).

Az eseményeket nem csak kommentálta, de tüzelte is a napi sajtó, leghevesebben két olyan újság, amelynek főszerkesztője egyúttal kiadói nagyvállalkozó volt: a *Pesti Hirlap* (Légrády-testvérek) és *Az Est* (Miklós Andor). A *Pesti Hirlap* több névtelen vezércikkét gyaníthatóan Vázsonyi Vilmos írta, ilyen címekkel: „Nyolc álarcos publicista” (október 30.), gróf Tisza István szerepéről „Néro elfordítja a tekintetét...” címmel (október 31.), „A lebélyegzett többség” (november 15.). *Az Est* publicisztikái kevésbé indulatos címekeket viseltek, de szintén névtelenek voltak: „A törvény-gyár”, „A Munkapárt sajtótörvénye” (november 12.), „A kormány-szociálisták” (november 16.); a *Pesti Napló* pedig „Tisza sajtótörvénye” címmel napi rovatot indított novem-

²⁷ *Pesti Napló*, 1913. november 8. 4.

ber 5-én. Az egyik legkeményebb ellenzéki hangú újság a *Magyar Hírlap* volt, mint a Budapesti Újságírók Egyesületének fóruma, pontosabban elnökének, Márkus Miksának a lapja, amelynek vezércikkeit ő maga és Ignotus írta.²⁸

A legnagyobb példányszámú polgári napilapok vezették a sajtótörvény elleni mozgalmat. 1913-ban hétköznaponként *Az Est* átlag 80 000, a *Pesti Hírlap* szintén 80 000, a *Pesti Napló* 62.000 példányban jelent meg, csupán Márkus Miksa esti lapja, a *Magyar Hírlap* tartozott a kisebb példányszámú napilapok közé (24 000).²⁹ Ez időben az Otthon Kör megbízásából történt kísérlet egy olyan tiltakozó akcióra, amely látványos, és kellő nyomatékot ad a törvényjavaslatról szóló egyeztetések kikövetelésére, ugyanakkor nem indít a közeledést kizáró támadásokat a kormány és a törvényalkotók ellen. Az Otthon Kör Kóbor Tamást bízta meg annak a tiltakozó felhívásnak a megszövegezésével, amely „A sajtó az ország közönségéhez!” címmel az összes nagy polgári napilap november 9-ei, vasárnapi számának első oldalát megtöltötte. A törvényjavaslat főbb pontjai elleni érvelés mellett többek között ezt állította: „A törvénytervezet a maga egészében voltaképpen a büntető törvénykönyvbe való. Mindent büntetnek. Deklarálják a sajtószabadságot, de aki él vele, minden tollvonásnál, minden irodai intézkedésnél kihágásba, vétségbe és bűncselekménybe botlik.” És folytatta:

„a merénylet mindenkit sújt, mert a sajtó közszolgálat és a sajtószabadság közérdek. Nyugodt lélekkel, szándékunk és pályánk tisztaságának tudatában hívjuk sorompóba a tervezet megalkotóit és helyeslőit: ezt akarják-e? Mert ezt fogják elérni. Arra hivatkoznak, hogy a közönség gyűlöli a sajtót, mely egyre üti rajta a sebeket. Nem hisszük el. A közönség, mely a sajtót fenntartja, nem lehet a sajtó ellensége. Annak a sajtónak, mely gonosz és piszkos, nincs közönsége. A becstelenségek kiirtását mi is követeljük, de csak ott, a hol vannak. (...) Tessék sajtótörvényt csinálni, külön a sajtó becsületes munkásainak és külön a gonosztevőinek, ahogy az élet minden ágazatában a magánjog élesen elválik a büntetőjogtól.”³⁰

Ezt a furcsa és olykor naiv érvelésű, de nem támadó hangú felhívást a négy legnagyobb fővárosi sajtószervezet, a Budapesti Újságírók Egyesülete, az Írók és Hírlapírók Otthon Köre, az Országos Pázmány-Egyesület, valamint a Magyar Újságkiadók Országos Szövetsége írta alá.

A sajtótörvény vitatása azonban nem a tárgyalások, nem a kompromisszumkeresés irányában haladt, ami a magyar politikának Kossuth Lajos óta erénynek hitt tulajdonsága. A napisajtó és a radikális folyóiratok hangadó publicistái a teljes elutasítás politikai követelésével léptek fel, felzárkózva Károlyi Mihály álláspontja mögé. Károlyi a képviselőház november 14-ei ülésén kijelentette: „a ház ne tárgyalja a következő üléseken a sajtótörvényt, hanem vegye le a napi-rendről és vegyen fel más tárgyat.”³¹

A sajtótörvény törvényi logikáját kritikussai közül senki nem vette figyelembe, Vázsonyi Vilmoson kívül, a törvényt nem tekintették át, hanem világnézeti vagy az elfogadói elleni sze-

²⁸ KUN Andor: A politika és a hírlapírás. In: *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja*. 2. kiad. Budapest, 1913. 254–257., 255.

²⁹ Rudolf MOSSE: *Zeitungskatalog*. Wien, 1913. 16–18.

³⁰ A sajtó az ország közönségéhez. *Az Újság, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Budapesti Hírlap* stb. 1913. november 9. 1.

³¹ KN 1910/1915. XX. köt. 91., 476. ülés, 1913. november 14.

mélyes támadásokkal válaszoltak. A *Szabadgondolatban* és a *Huszedik Században* író baloldali kritikusok nagyrészt a korszak szocialista vitastílusának megfelelően, a részkérdéseket is rövidre zárt világnézeti kérdésekké transzponálták, nem ritkán az osztályharc szempontjából vizsgálódtak és az elkorhadt állam- és társadalmi rend bukásáig tekintettek előre. Szinte egyedüliként Szabó Ervin, a Társadalomtudományi Társaság 1913. november 25-ei ülésének nyitó előadója vonatkoztatott el a napi politikától és tekintett a sajtóra, illetve szabályozására társadalomtudományi szempontból. „Hangsúlyozza, hogy a Társaság előadássorozatának nem az a célja, hogy a kormány javaslatával szemben foglaljon állást. A sajtó oly komplex társadalmi jelenség, az egész gazdasági, politikai, szellemi élettel való összefüggése oly sokoldalú és mélyreható, hogy minden gyakorlati céltól független vizsgálata, törvényszerűségeinek feltárása magábanvéve is fontos tárgya a szociológiának.” Hogy miért szánja rá magát egy kormány olyan gondtalanul, könnyedén a sajtó szabályozására, annak kétféle okát látja.

„Az egyik az, hogy a sajtó alapjában, természete szerint mindig ellenzéki berendezés, helyesebben: a szabad közvélemény tolmácsa a hatósági véleménnyel és akarattal szemben. A kormányok mégis mindig arra törekedtek, hogy a maguk eszközévé tegyék, s mert ez lehetetlen: a sajtószabadság korlátozása ösidőktől fogva kormánypolitikai elv; a kormányok kísérlete, hogy a nép csak azt tudja meg, amit a kormány akar. A másik jelenség, amely a kormányok állásfoglalását megkönnyíti, a némely, természetüknél fogva nem szükségképpen konzervatív rétegeknek növekvő ellenszenv a sajtó ellen. Éppen az intellektuéllek azok, akik (...) újságot nem olvasnak, az újságot lenézik. Ez a hangulat (...) egyúttal biztosnak érzett hátvéd minden sajtórendszabályozás számára.”

Majd így folytatta:

„Lehetetlen nem látni a gazdasági függést, amely a hírlapokat a nagytőke szolgálatába szegődttette, a teljes pártosságot, amely a baráttal szemben vak, az ellenféllel szemben minden igazságot megtagadó, a nagy tömegek ízlése színvonalára süllyedést, a felületességet stb. [hoz] csupa olyan jelenséget, amely a sajtónak a liberalizmus fénykorában alkotott képzetével homlokegyenest ellenkezik. Viszont meg kell látni, hogy a sajtó a gazdasági és politikai, főként a külpolitikai életnek nélkülözhetlen közvetítője és hogy a tömegek közé is mindennap akkora tömeget viszi a tudásnak, az ítéletnek, a kultúrának, hogy minden iskola, szabadegyetem és könyvtár kevés volna pótlására. Minden elhamarkodott szabályozás veszélyezteti ezeket a funkciókat anélkül, hogy biztosítaná a károsak megakadályozását.”³²

Szabó Ervin valóban szociológiai kérdésfelvetése és problémalátása lehetőséget nyújthatott volna az egykorú sajtóról és szabadságának törvény általi biztosításáról, a visszaélések korlátozásának lehetőségeiről folytatott eszmecserére. Azonban a Társadalomtudományi Társaság vitájának többi előadója – akiknek előadása a *Huszedik Században* jelent meg – a politikai megbélyegzés hangján szólalt meg. Székely Aladár a választójogi reform kérdéskörét kötötte össze a sajtóreformmal, mondván: „most, ezen korcs választójogi reform hatásainak ellensúlyozása vé-

³² SZABÓ ERVIN: A sajtó társadalmi jelentősége. *Huszedik Század*, 1913. 12. 696–697.

gett van szükség egy az eddiginél reakciósabb sajtójogra és sajtóbírósi törvényre.”³³ Jászi Oszkár a folyóirat egy másik számában „junker-ellenforradalom”-ról írt és arról, hogy „az apadó pártkassza és a szolgabírói ököl többé nem elég a nemzet intelligenciája uralmának megvédésére, hanem hogy ide úgynevezett szellemi feyverek is kellenek már.”³⁴

A *Szabadgondolat* 1913. decemberi számában, amelyet Polányi Károly szerkesztett, a radikális és szocialista publicisták, társadalomtudósok és ügyvédek szólaltak meg a sajtótörvény ellen. Ady Endre „Hadd jöjjön a sajtóabszurditás” címmel adta meg az alaphangot:

„Oroszosítása az állapotoknak és hangulatoknak – ahogyan talán Ignotus mondaná – Nagy Péter óta gondolt tervvel és munkával nem ért el annyi sikert, mint amennyi most nálunk érik.(...) Polgárságunk zöme korrump s különben is gyenge: a sajtó bakóinak szörnű szándékát csak az intellektuelek s a munkásság érzik szinte testi fájdalomként. Valóban, siessenek a sajtótörvényükkel a bűnös szándékok kiküldött pibékjei, hadd verődjék össze az a nagy tábor, mely a félig néma sajtó egy messzi szavából megérti, hogy van világosság, lámpa és lámpavas.”³⁵

Rónai Zoltán frivol logikával leírta, hogy „Vannak korok és országok, ahol a látszólagos rágalmazás és becsületsértés egyik legfontosabb kötelessége a publicistának.”³⁶ Kóhalmi Béla szerint „az ismétlődő gyengítő hadjáratokra pedig mindig talál a Balzac parabolája a púposok újságjáról. A púposok a hatalmon ülők, akiknek olyan sajtóra van szükségük, amely a púp és a púposok jóságát, szépségét, sőt szükségességét ismételve, fuvolazza és harsogja a fülekbe.”³⁷

Fényes László egy remek hasonlatokban és éles minősítésekben tomboló publicisztikáját így kezdte:

„A búzatermés és a visszaélés klasszikus hazájában hát reformálják a sajtót. Ok is volt reá, lehetőség is bőven, csak éppen egy embernek kellett jönni, aki szent rövidlátásával olyan egyszerűnek nézze a dolgot, mint a falusi orvos az operációt: vágni és azután varrni; olyan hamar el lehet intézni a dolgot, csak nem kell észrevenni azt a sok haszontalan idegszálát és ínszalagot.”³⁸

És mivel a sajtóreform ügye is csak része volt a gróf Tisza István elleni nagy küzdelmének, így fejezte be:

„A végzet megtalálja a maga embereit. A magyar állam kormánygépére egy, a rövidlátásától megmámorosodott fűtő került, aki rövid idő alatt beszalad, beviszi a gépet Ausztriába s maga is el fog csodálkozni, mikor ott lesz. Rendországba akart jutni – fogja mondani szomorúan – és elégtételül majd haza megy gazdálkodni, mert az angol és latin példák híve. Addig azonban rohan a gépen s az állomásokon, ahol keresztül halad, ne zavarja a perron harangja. Szabad lesz az út!”³⁹

³³ SZÉKELY Aladár: A sajtóreformhoz. *Husadik Század*, 1913. 11. 499.

³⁴ [JÁSZI Oszkár] (J.O.): A kormány népies propagandája. *Husadik Század*, 1914. 5. 676..

³⁵ *Szabadgondolat*, 1913. 12. 369.

³⁶ Uo. 373.

³⁷ Uo. 380.

³⁸ Uo. 381.

³⁹ Uo. 384.

A kötet utolsó dolgozatában Polányi Károly vette védelmébe a strómant nehezen követhető és a tényeket szabadon kezelő eszmefuttatásában:

„Mi azonban igazságot szeretnénk szolgáltatni a megvetett és elárult strohmannak, mert a sajtósabadság egyik bajnokát tiszteljük benne, akinek személye ezért megérdemli az epitáfiumot. (...) Nem kivétel, hanem szabály, hogy az állam által üldözött gondolatok nem az egyesek, hanem egész korok és széles néprétegek gondolatai. Az osztályharc gondolata ma tízmilliók gondolata és az újságíró, aki tízezreket megírja, nem tesz hozzá semmit sem. (...) Nem lehet kétség aziránt, hogy a fokozatos felelősség minden láncszeme strohmannokból áll (...). Szinte határtalan mértékben lehet az elnyomott és mellőzött osztályokat saját érdekeik felől megtevesztetni. (...) Széles és egyetemes társadalmi érdekek is emelik fel szavukat a »strohmann« mellett. (...) A kiváló egyének a végrehajtói a tömeg szándékainak. (...) A múlt és jövő erői küzdenek a strohmann intézménye körül. (...) A strohmann eltörlésével, merész kanyarulattal fordult vissza a magyar fejlődés a reakció útjára.”⁴⁰

A jobboldali, kormány- és törvénytársa kritikusok erre nem tudtak válaszolni, feltehetőleg nem is értették a gondolatmenetet, csupán az ellenséges magatartást érzékelték, amire indulati válaszaik voltak.

A szocialista és radikális liberális ellenzéken kívül megszólaltak a sajtójog szakértői is 1913 végén. A Tisza Istvánhoz közel álló, konzervatív liberális *Az Újság* c. napilap Doleschall Alfrédnek, a büntetőjog egyetemi tanárának terjedelmes kritikai dolgozatát közölte kilenc részletben,⁴¹ Kenedi Géza *Sajtóreform* c. tanulmánya pedig a *Budapesti Szemlé*ben jelent meg, szintén 1913 végén. Ez a tanulmány nagyrészt megegyezett november 14-én tartott képviselőházi beszédével.

Doleschall hangsúlyozva, hogy csak jogtudori és tanári erkölcsé alapján ír, és nem hajlandó sem bal, sem jobb politikai szempontoknak megfelelni, megállapította:

„Való igazság, senki jóhiszemben nem tagadhatja, hogy a magyar sajtóviszonyok hihetetlen züllésnek indultak. Nehéz eldönteni: a parlamenti viszonyok nyomán-e, vagy megfordítva? Az az intézmény, melyet az emberiséget haladás és világosság felé vezető lobogóként, melegítő és termékenyítő tűz hivatásában találtak fel, avatatlan és gaz kezekben gyilokká vedlett, tudománynak, műveltségnek és erkölcsnek, társadalmi és állami rendnek egyaránt csapásává lett. (...) Nincs kétség benne: a magyar sajtótörvény reformra szorul.”⁴²

Az adott megvalósulást azonban sikertelennek tartotta.

„Hogy mily hevenyészetten és a túlzásra való mennyi hajlandósággal készült a törvényjavaslat: legszólbban mutatja egyrésztől *sajtójogi felelősségi rendszere*, másrésztől *büntető rendelkezéseinek* tömege és tartalma. (...) Nyilvánvaló, hogy a törvényjavaslat szerkesztői nem ismerték a megreformá-

⁴⁰ Uo. 393–399.

⁴¹ DOLESCHALL Alfréd: Törvényjavaslat a sajtóról. *Az Újság*, 1913. október 30., és 31., november 1., 4., 5., 6., 7., 8., és 9., 1913. október 30. és november 9. között

⁴² Uo. 1913. október 31., 1–2.

landó törvénynek való[ságos] értelmét és szellemét, a javaslatot pedig elkészítették és alkotmányos tárgyalásra érettnak nyilvánították, anélkül hogy a sajtótörvény alapján közel félszázad óta fejlesztett joggyakorlat tekintetében *előzetes* tájékoztatást kerestek volna. (...) Való: más a politika és más a jogtudomány.”⁴³

Amit a leginkább alapvetőnek tartott – mások mellett Kenedi Gézához hasonlóan –, ám mégis hiányolnia kellett a törvényjavaslatból: az újságírói képzés rendezése. Szükségesnek tartja az újságírói önkormányzat kamarai formában történő szervezését ahhoz, hogy elismertségét és „hatósági jellegét” biztosítsa.

„Nem menthetők fel a sajtónak komoly és tiszteletreméltó munkásai a szemrehányás alól, hogy (...) mint a közéletnek előkelő és nagyhatalmú tényezői, kik nem egyszer teljes joggal ítélő esküdtszékük elé szólítják a legnagyobb hatalmasságokat, verdiktet mondanak élők és halottak felett, nem mindig válogatva rostálják meg testületeik tagjait. Tűrik és közreműködnek abban, hogy Magyarországon ma legszabadabb, legkevésbé szellemi és olykor erkölcsi képzéshez kötött foglalkozás az »újságírás«. Itt mindenki »újságíró«, akinek úgy tetszik, hogy az legyen. (...) A törvényhozásnak (...) általánosságban meg kell állapítania az újságírói értelmi és erkölcsi képzés feltételeit is. (...) Annál a közéleti szerepnél fogva, melyet a publicisztika ma elfoglal, és amely azt újságíróként az állami szervezet integráns részévé avatta, tűrhetetlen állapot, hogy éppen az újságírás teljesen szabad, semmi néven nevezendő akár értelmi, akár erkölcsi kvalifikációhoz kötött foglalkozás legyen.”⁴⁴

A radikális publicisztika tények vagy bizonyítékok helyett axiómaként közölt magánvéleményeken, logikai játékokon és szabad asszociációkon alapuló vitastílusával szemben az el nem kötelezett vagy kormánypárti publicisták és jogászok szárazabb, érvelőbb előadásmódja olvasmányként kevésbé volt szórakoztató, de azok számára, akik nem eleve egyik vagy másik csoporthoz tartozónak tekintették magukat, kevésbé volt elidegenítő is, sőt valószínűleg meggyőzőbb lehetett.

2. Képviselőházi vita

A *Szabadgondolatban* és a *Huszádik Században* megszólaló ellenzék a budapesti értelmiségi és polgári közönséghez szólt, kevésbé tényszerűen, inkább mozgósító szándékkal és ötletesen. A képviselőházban jelenlévő ellenzéki szónokok közül többen meglehetősen részletességgel, tárgyszerűen foglalkoztak a sajtótörvény-javaslatral, és legfeljebb érdembeli ellenkezésük érvei, a közéletük illesztett politikai általánosítások retorikájában különbözött egymástól Vázsonyi Vilmos, Polónyi Géza, Lovászy Márton vagy például Bródy Ernő, aki felkészült előadást tartott a cenzúra magyarországi történetéről.⁴⁵

⁴³ Uo. 1913. november 9., 2.

⁴⁴ Uo. 1913. november 1., 3–4.

⁴⁵ KN 1910/1915, XX. köt. 319., 482. országos ülés, 1913. november 28.

Gróf Tisza István miniszterelnök tartózkodott véleményének nyilvánításától a parlamenti sajtóvitában – talán azért is, mert az ellenzéki sajtó következetesen „Tisza sajtótörvényéről” cikkezett –, és mindössze kétszer szólalt meg ez ügyben. Először a törvényjavaslat betervezésekor a parlamenti többség kötelességének nevezte, hogy a fontos közügyeket megoldja, és oda sorolta az elavult sajtótörvény megreformálását.⁴⁶ A következő alkalom pedig csak a sajtótörvény általános vitájának befejezésekor, a január 24-ei ülésen elhangzott beszéde volt, amikor megállapította, hogy mintegy ötven ellenzéki felszólalás hangzott el a vitában, ezek között elismert néhány tartalmas, a törvényjavaslatot jobbító felszólalást, de a többséget időhúzásnak nevezte üres ház előtt, amelyeket még saját párttársai sem hallgattak meg. A sajtó egyoldalú támadássorozatát is hatástalannak tekintette a közvéleményre nézve, amely

„ebben a törvényjavaslatban nem lát egyebet, mint kísérletet a legrosszabb, a legelítendőbb visszaélések némi mérséklésére, megakadályozására és megtorlására, úgy hogy azt lehet mondani, hogy a magyar közvéleményben sokkal nagyobb azok száma, akik keveslik azt, ami a javaslatban van, mint azoknak a száma, akik túl-szigorúnak találják intézkedéseit.”⁴⁷

Az ellenzék vezérszónoka Vázsonyi Vilmos volt. Mint egyszerre kitűnő ügyvéd és publicista, hosszú beszéde alatt is újabb és újabb sarkított fordulatokkal, szórakoztató mondásokkal tudta fenntartani a figyelmet, tárgyyszerű elemzése közé pedig olykor terjedelmes és mindig „mély ember- és helyzetismeretre” valló, azaz demagóg szövegeket iktatott. Például ilyenformán:

„Ez nem kodifikáció, ez statárium, (*Igaz! Ugy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Élénk ellen-mondások jobbfelől.*) amely meglepetésszerűen jön, amely tudatlanságra, járatlanságra épít, amely arra épít, hogy a kritika kellő időben és kellő helyen nem mutatkozik, és amely az igazságnak csarnokába nem úgy viszi be az új törvényt: döngő lépéssel, büszkén, amint igazi törvények szoktak az igazság csarnokába belépni, hanem besurranó tolvaj módjára csempészi be.”

A kormánypárti zúgolódásokra pedig azt vágja oda: „Ha nem tetszik, hozzanak többségi határozatot, én azonban azt mondom, amit akarok.”⁴⁸

Szakmai kritikáját is gyakran frappánssá tette, mint a helyreigazítási és kártérítési kötelezettségről szólva:

„mihelyest mi a sajtóra újabb kötelmeket rovunk, mihelyest a helyreigazítási kényszerrel és a különösen súlyosan latbaeső magánjogi kártérítési kötelelem megállapításával mi a sajtóra a legnagyobb féket rakjuk, abban a pillanatban természetes ennek a gondolatnak a másik párja, amely jelentkezik, hogy a sajtót viszont biztosítani kell a mindenkor változó kormányhatalom minden üldözésével szemben. Ezen üldözésekkel szemben a sajtónak nemcsak védelmet, hanem teljes kártérítést ígérni is, kell biztosítani.”⁴⁹

⁴⁶ KN 1910/1915. XX. köt. 36–37., 478. országos ülés, 1913. november 11.

⁴⁷ KN 1910/1915. XXI. köt. 484., 501 országos ülés, 1914. január 24.

⁴⁸ KN 1910/1915. XX. köt. 3. és 10., 478. országos ülés, 1913. november 11.

⁴⁹ KN 1910/1915. XX. köt. 12., 478. országos ülés, 1913. november 11.

Az utcai árusítás adminisztratív bonyolításával kapcsolatban: „Átadhatom – ha tetszik – az olasz és az angol törvényt nemzeti ajándéknak. Igenis az indokolás hamisan hivatkozik azokra. Miért nem beszélnek arról, hogy ezen kultúrországok egyáltalában nem ismerik a kolportáznak hatósági engedélyhez kötését, egyszerűen a bejelentést írják elő, semmi egyebet.”⁵⁰

Mindezek után véleményének összegzése természetesen bombasztikus volt.

„Most mutatják meg, hogy rombolni könnyű, mert csak nem fogják alkotásnak nevezni, hogy lerombolták az esküdszéket és lerombolják a sajtó jogot? (*Taps! a baloldalon.*) Mondom, nehéz csinálni egy remekművet, de elég egy gyermeknek a kalapácsa, hogy azt a remekművet tönkretégye. Ne legyenek tehát büszkéek az önök kodifikálására, ne legyenek büszkéek arra, hogy ez a kalapács lezuhogott már az esküdszékre és hogy most reá üt a sajtó jogra és a sajtó szabadságra, és ne is higgyék azt, hogy a sajtónak bármely megrendszabályozása célravezető. A sajtó nagyon hosszú életű, rendszeren túléli az ellenfeleit és (...) aki újságíró volt, az igazán belehal! (*Hosszantartó éljenezés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.*)”⁵¹

Polónyi Géza a kossuthi és Bartha Miklós-féle pátosz szellemében deklamált:

„A sajtó szabadság minden nemzet számára egyformán drága kincs és szent ereklye...de kétszeresen drága kincs azon nemzetek számára, mint amilyen, fájdalom, talán a világon egyedül áll ma már, a magyar nemzet, (...) [M]ikor a nemzet jogait oltalmazó minden alkotmányos tényező hiányában talán az egyetlen, talán az egyedüli még, amelyhez a kétségbeesésben levő nemzet a remény szálaival még fohászodik.”⁵²

Lovász Márton javaslatának képviselőházi előadását több mint egy hónapon át halasztották, lehet hogy számítva beszédének élességére, de az is tény, hogy a rendkívül hosszú, időhúzó beszédek szorították ki. Beszédének nagyobb része kormány elleni becsmérő vagy támadó kijelentésekből állt, meglehetősen ingerlő stílusban. „Meg lehet győződve arról az igen tisztelt igazságügyminister úr – mondta –, hogy az önök törvényének, az önök büntetéseinek, az önök börtöneinek, az önök bírságainak, az önök szolgabírói önkényének együttvéve nincs meg az a preventív ereje, mint a sajtónak.”⁵³ Sőt, olyan kijelentéstől sem tartózkodott, mint amilyenel korábban Kossuth Ferenc kívánta lekötelezni az újságírókat: „ennek a szerencsétlen magyar hírlapírói karnak megvan az a sajtóságos tulajdonsága, hogy a közérdekkel szemben a maga érdekeit mindig az utolsó helyre tudja helyezni. Ne higgye azt [ti. a miniszter – B.G.], hogyha itten az egész országot meg lehet vesztegetni, a magyar hírlapírói kart is meg lehet vesztegetni.”⁵⁴

Leginkább az mutatja, hogy politikai harcról és nem szakmai vitáról volt szó, amint a parlamenti ellenzék és főként az ellenzéki sajtó Kenedi Gézával bánt. Kenedi nem volt tagja a törvény-előkészítő csoportnak, nem is tartotta megfelelőnek az időpontot, a hazai helyzetet a

⁵⁰ KN 1910/1915. XX. köt. 14–15., 478. országos ülés, 1913. november 11.

⁵¹ KN 1910/1915. XX. köt. 33., 478. országos ülés, 1913. november 11.

⁵² KN 1910/1915. XX. köt. 272., 481. országos ülés, 1913. november 27.

⁵³ KN 1910/1915. XX. köt. 486–487., 486. országos ülés, 1913. december 15.

⁵⁴ KN 1910/1915. XX. köt. 493., 486. országos ülés 1913. december 15.; Kossuth Ferencre vö. 14. jegyzet.

sajtóreformra. Európa sajtótörvénykezéseinek sorsát áttekintve úgy látta: „minden újabb reformkísérlet arra az eredményre vezetett, hogy a sajtóreform, ha mégoly szükséges is, a mindenféle politikai fölfogásokba és a modern élet ezerféle érdekszövevényébe ütközik s így az nagy politikai kártételek nélkül keresztülvihetetlennek látszik.”⁵⁵ Ezért a képviselőházban munkapárti képviselőként is kiemelte, hogy „a sajtójog reformjával, amennyire csak lehetséges, nem kell sietni, mert szerintem azt széles nagy, szociális problémák megoldásával szükséges összekapcsolni a szellemi élet egész területén és pedig épen a szellemi munka javára.”⁵⁶ Bár ő tagadta, de támadói állították, hogy „Sajtójogunk hiányai” c. dolgozata, amely a *Jogállam* című „jog- és államtudományi szemle” első évfolyamában, 1902-ben jelent meg, alapját képezte az 1913. évi törvényjavaslatnak. A beterjesztett törvényjavaslatban ő is úgy értékelte – az ellenzékhez hasonlóan –, hogy

„A legnagyobb megszorítás természetesen a felelősségi rendszerben foglaltatik (32–37. §), és ennek jelentőségét nem is lehet kevésre becsülni. E rendelkezések lényege az, hogy a tettes mindig a szerző, de fölbujtója is vele együtt felel, noha a szerkesztő és kiadó mint fölbujtó csak akkor, ha a szerzőt ök utasították, vagy ha a kiadó maga rendelte meg a bűnös közleményt, ami pornograph könyveknél szokott legtöbbször előfordulni. (...) E helyzetben a szerkesztő és kiadó bizonyosan nagyobb óvatosságra van utalva, mint előbb, ellenben a közlemény szerzője, nevezetesen a hírlapíró nincs többé bűnbakul odavetve a vállalat érdekeinek.”⁵⁷

Összegezve pedig leszögezte, hogy „nem lehet azt igazságosan állítani, hogy az új törvényjavaslat a sajtószabadságot elnyomja, vagy azt korlátozni törekszik. Mindössze felelőségeket állít a különjogokkal szemben ott, ahol azok eddig hiányoztak.”⁵⁸ A képviselőházban azt mondta:

„Ebben a törvényjavaslatban igenis megfelelő felelőségeket statuáltak. Hogy a felelősség nem csekély, hogy ez vagyona, szabadságra is megy, az természetes. Ez magának a sajtószabadságnak nagyságából és fenségéből következik. (...) Ahol dinamit-raktár van, oda öröket kell állítani. (...) Én meg vagyok győződve arról, hogy ha ezen törvényjavaslat törvényerőre emelésével és annak helyes végrehajtásával sikerült elúznunk a sajtószabadság tiszteletreméltó munkásairól és az egész országról a sajtó és a politika... (...) Hárpíainak ezt a csapását, akkor a mi országunk hajója is barátságos vizeken fog továbbhaladhatni. Ezzel ajánlom elfogadásra a törvényjavaslatot.”⁵⁹

Valóban, „Kenedi Géza az üzleti szellemmel szemben a kizárólag a lelkiismeretére hallgató klasszikus értelmiségi autonómiájának megvédése érdekében állt ki.”⁶⁰ Mégis az 1913. november 14-ei képviselőházi beszéde alatt a baloldali újságírói karzatot elhagyták a hírlaptudósítók, a másnapi sajtó pedig az közölte, hogy harminc aláírással az újságírók követelik, hogy Kenedit

⁵⁵ KENEDI Géza: *Sajtóreform...* i. m. (2. lj.) 453.

⁵⁶ KN 1910/1915. XX. köt. 74., 476. országos ülés, 1913. november 14.

⁵⁷ KENEDI Géza: *Sajtóreform...* i. m. (2. lj.) 459–460.

⁵⁸ Uo., 462.

⁵⁹ KN 1910/1915. XX. köt. 81., 476. országos ülés, 1913. november 14.

⁶⁰ KISS i. m. (21. lj.).

zárják ki az Otthon Körből.⁶¹ (Ez végül nem történt meg.) A politikai elfogultságra és a türelmetlenségre, a meghirdetett célok és az adott magatartás ellentmondásaira mértéktartó higadtsággal hívta fel a figyelmet Rákosi Jenő lapja, a *Budapesti Hírlap*:

„kétségtől nagyon rossz hatást tenne minden komolyan gondolkozó emberre és az egész magyar társadalomra, ha a sajtó munkásai, akiknek életeleme a gondolat és vélemény szabadsága, oly mértékben demonstrálnák türelmetlenségüket és terrorizáló hajlandóságukat, hogy társas egyesületeikből is ki akarják üldözni az olyan társukat, akinek nézete és meggyőződése eltér vagy el mer térni az övéktől. Legalább az üldözés terén ne utánozzák az újságírók a megvadult politikusokat.”⁶²

A Magyar Újságírók Országos Szövetsége 1913. decemberi közgyűlésén Légrády Ottót választotta elnökéül. A sajtószervezetek így egymásra lícitálhattak olyan minősítő megfogalmazásokkal, amelyeket aztán a sajtó visszahangozhatott. A Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke, Márkus Miksa szerint ez nem „törvényjavaslat a sajtóról”, hanem „törvényjavaslat a sajtó ellen”, Légrády pedig továbbfejlesztette mondván: „törvényjavaslat a sajtó államosításáról”.⁶³

A sajtótörvény-javaslat elleni demonstratív támadást a budapesti hírlapíró társadalom vezette, de a fővárosban kiadott országos hatókörű újságok révén az egész országot belevonta. Mégis a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetsége nem csatlakozott a törvény elleni demonstrációkhoz, amiért súlyos, lekezelő támadásokat kapott a budapesti újságíróktól, sőt a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke, az egyébként általában kiegyenlítő megszólalásokra törekvő Márkus Miksa beszédét azzal kezdte, hogy kigúnyolta és megtámadta Szávay Gyulát, a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének elnökét. A Petőfi-Társaság március 15-i ünnepségén elhangzott Szávay *Márczius* c. verse, amelyben – a kiragadott verssorok szerint – önmagát azonosítja Márciussal. „Ezt írta annak az újságíró testületnek az az elnöke, aki cserben hagyott bennünket a legcsúfosabban abban a harcban (*Felkiáltások: Pffuj! Le vele!*), amelyet mi, a sajtószabadság védelmében becsülettel végigküzdöttünk, aki meggyengítette a mi küzdelmünket, mert megosztotta sorainkat.”⁶⁴ Szávay közleményt tett közzé, de a közgyűlésükről szóló „ferdítő” tudósítások helyreigazítását csak két lap közölte.⁶⁵

3. A párizsi tiltakozás

A *Magyar Hírlap* súlyosabb lépésre is elszánta magát. Még csak néhány nap telt el a képviselőházi vita megkezdése, november 19. óta, amikor „A világ elé” címmel közölt vezércikket, feltehetőleg Ignotus tollából. Ez a cikk még ebben a szélsőségesse váló vitában is párját ritkította,

⁶¹ *Magyar Hírlap*, 1913. november 15. 7.

⁶² *Budapesti Hírlap*, 1913. november 15. 7.

⁶³ *Újságírók Lapja*, 1914. 140. (július 1.), 4–5.

⁶⁴ MÁRKUS Miksa: Beszéde a BUE közgyűlésén, 1914. március 15. *Magyar Hírlap*, 1914. március 17. 3.

⁶⁵ *Budapesti Hírlap*, 1914. március 17. 18.

és egyszerre bizonyította a hazai sajtó szabadságát – és annak szükségességét, hogy civilizált ke-
reték közé szorítsák a sajtó megnyilvánulásait. A vezércikk így fogalmaz:

„Itt nem politika történt, hanem útonállás. Itt nem majorizálták a kisebbséget, politikai kérdésben,
hanem itt felrúgták az ország alkotmányát és szuronysegezve tettek föléje törvénytelen rémural-
mat. Ha ennek gonoszágát még képmutatással is lealacsonyítják: ez az ellenzék számára csak egy
okkal több, hogy a nemzet nevében a művelt emberiség kultúrközösségéhez apelláljon, egy jogtalan
rémuralom ellen, mely erőszakát azzal tetézi, hogy nincs meg benne meggyőződésének bátorsága
sem, hogy leplezi és elkomédiázza, s ezzel árulja el, hogy tudatosan követi el a gonoszt, s maga is
tudja, hogy szégyen, amit tesz! (...) A rab igenis jelet ad magáról, kopogtat börtöne falán... Igenis a
világ elé tartozik szégyenünk és nyomorúságunk, mely nem a mienk, hanem azoké, akik ránk mérték.
Az az erkölcsi policzia, amit az emberiség kultúrközössége jelent: az fogja kiütni kezükből a rövid
kardot.”⁶⁶

A cikk nem pusztán fenyegetett, hanem jelzést is adott a Párizsban készülő „ankétról”,
amelynek véleményeit 1914. július 15-én ismertette az *Ujságkiadók Lapja*. A lapkiadók
szerveztének fóruma ezt írta:

„Francia államférfiak, politikusok, írók, újságírók, kritikusok nyilatkoztak a magyar sajtótörvényről.
Több budapesti újság képviselőjében Párizsban élő magyar újságírók ankétot rendeztek, részletesen
ismertették a francia szakembereknek az új magyar sajtótörvényt és véleményüket kérték. Akár-
mennyire csábító lenne a földadat, mégis teljességgel szükségtelen kommentárokkal látni el a legna-
gyobb részt európai hírnevű franciák szakvéleményét. Jobban és erősebben hangzanak minden ma-
gyarázatnál maguk a nyilatkozatok, amelyekben a francia társadalom szellemi kiválóságainak
szavaival az egész, igazán művelt külföldnek véleménye fejeződik ki a legújabb törvényes magyar
sajtóállapotokról.”⁶⁷

Az „*enquête*” a francia sajtónyelvben körkérdest jelentett és nem egy olyasféle vitailést,
mint az ankét magyar jelentése, és mint amit „rendezni” lehetett. Néhány francia válaszadó
utalt is arra, hogy kérdéseket kapott meg, és úgyszintén arra is, hogy nem ismeri a magyar viszo-
nyokat.⁶⁸ Ennek megfelelően a keményen elítélő vélemények ideológiai álláspontot tartalmaz-
tak, de csak egyetlen válaszoló volt, aki valóban a törvény paragrafusaihoz fűzött megjegyzé-
seket. Tekintve, hogy a válaszoló párizsi újságírók mindnyájan a szocialisták különböző
csoportjaihoz tartoztak, többen a *l'Humanité* munkatársai voltak, feltehető, hogy magyar kol-
légáiktól a magyar szocialista és radikális ellenzék véleményét ismerték meg, nem a törvényt
magát. A törvény szövegének megismerését nyelvi okok is nehezítették. Előírás szerint egy ma-
gyar törvénynek a szentesítését és kihirdetését követő tizenöt napon belül, amikor életbe lép,

⁶⁶ [IGNOTUS?]: A világ elé. *Magyar Hírlap*, 1913. november 19. 1.

⁶⁷ A Sajtótörvény. Francia szakvélemények 1914. *Ujságkiadók Lapja*, 1914. július 15. 3–7., 3.

⁶⁸ „Magyarországot nem ismerem, következésképpen nem könnyű az Önök kérdéseire válaszolnom. Any-
nyit azonban mondhatok, hogy teljes szívvel azokkal érzek, akik, mint Önök, a gondolat szabadságáért küzdenek.”
(Laurent Teilhade) A Sajtótörvény, 3.

németül és az ország fő nemzetiségeinek nyelvén is meg kellett jelennie,⁶⁹ a francia nyelv azonban nem volt ezek között, a franciák pedig csak kivételesen tudtak németül.

A körkérdésre válaszoló párizsiak ma már, de feltehetőleg akkoriban is kevésbé voltak ismertek a magyar közvélemény körében – talán ez is az oka, hogy csak szaklap ismertette véleményüket, de még a sajtótörvényt leghevesebben támadó napilapok sem tettek róla említést (meg talán azért sem, mert akkor már másfelé figyeltek: két hét sem volt hátra az első világháború megindulásáig). Viszont a párizsi ellenkampányban résztvevők mindnyájan megtalálhatók a francia munkásmozgalom lexikonában.⁷⁰ Közöttük valóban közismert szocialista politikus volt J-L-F. Longuet, a *Le Pouvain* c. lap alapító főszerkesztője és egyébként Karl Marx unokája; A. C. A. Compère-Morel, a *l'Humanité* vezető publicistája és az egyik jelentős szocialista teoretikus; vagy J. L. Dumesnil, aki a két világháború között több balközép kormány minisztere lett. Mindnyájuk közül talán a legismertebb Joseph Reinach volt, aki tényfeltáró újságcikkével elérte a Dreyfus-per újrafelvételét és leleplezte F. W. Esterhazy szerepét. Reinach volt az egyetlen, aki a sajtótörvény paragrafusaihoz fűzött véleményt, tehát láthatóan olvasta (nyilván a törvény német nyelvű változatát), amire feltehetőleg 1914. április 12., az 1914. évi *XIV. törvény* életbelépése után kerülhetett sor. Többek között elfogadhatatlannak tartotta a kauciót, mert az „merénylet a szabadság ellen”. A szabad lapterjesztés híve volt, „de csak az angol törvényes megszorítással; minden habozás nélkül elismerem a szeméremért, a katonák lázadására és a közjog ellen való vétségre fölhívó kiadványok lefoglalásának jogosságát” – írta, amivel viszont részben egyetértett a magyar szabályozással. „Röviden összegezve: határozott ellenfele vagyok a sajtóra vonatkozó minden kivételes törvényhozásnak. Ez volt Michelet, Quinet és Emile de Girardin elmélete. Ez volt a forradalom legmerészebb gondolkodóinak az elmélete. A szabadság közjog” – fejezte be rövid értékelését.⁷¹ Egyetlen más francia vélemény sem tartalmazott pontos ellenvetést a magyar törvényhelyekre.

A legfenyegetőbb véleményt Karl Marx unokája, J-L-F. Longuet adta.

„A nemzetközi szocializmusról szóló könyvemben megállapítottam már, hogy az orosz népet kivéve, Európának egyetlen népe sem szenved el annyi elnyomatást a hatalom részéről, amely megfosztja legegységesebb emberi és polgári jogaitól. A magyar proletárságnak politikai jogai még kisebbek, mint az orosz népé⁷² (...) Hogy ezt a visszataszító uralmat fönntarthassák (...), rávetették magukat a sajtószabadságra. Tisza törvénye egyike a gondolat szabadság legszörnyűbb korlátozásainak (...) A francia parlamentben százket képviselőtársammal igyekezni fogok fölvilágosítani erről minden párt jóhiszemű emberét.”⁷³

⁶⁹ 1881: *LXVI. törvény* cikk a törvények kihirdetéséről.

⁷⁰ *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier Français*. Les éditions ouvrières, Paris, 1964–1997.

⁷¹ *A Sajtótörvény...* i. m. (67. l.) 3.

⁷² A magyar politikai viszonyoknak az orosz alá helyezése Ignotus publicisztikai fordulata volt, amelyre Ady Endre is egyetértően hivatkozott „Hadd jöjjön a sajtórábság” c. cikkében, *Szabadgondolat*, 1913. 12. 369. (Vö. 30. jegyzet)

⁷³ *A Sajtótörvény...* i. m. (67. l.) 4.

Így Magyarország francia politikai megítélésére általában is kihathatott ez az akció. csupán hetekkel az első világháború kitörése előtt.

4. A törvény életbelépése után

A *Budapesti Hírlap*nak a törvény életbelépését két nappal megelőző vezércikke szkeptikus bölcsességgel szólt:

„A sajtószabadságot nem féltjük tőle [a sajtótörvénytől – B.G.], mert az igazat meg lehet írni ezen-tül is bátran és szabadon; de minden országnak és minden társadalomnak olyan sajtója van, aminőt megérdemel. És valameddig a közönség éhesen kapkodja a szenzációt, ha hazug is, vagy pedig olyan magánügyekre tartozik, amelyeknek nyilvánosság elé hurcolását nyílt visszaélésnek kell minősíteni: addig a publikum mindig meg fogja kapni a maga mindennapi szenzációját valamilyen formában. (...) Ha kapós a hazugság: akkor semmiféle sajtótörvény nem fogja eltüntetni a közélet porond-járól.”⁷⁴

Rákosi Jenő az Otthon Kör 1914. évi közgyűlésén vonta le a sajtótörvény körüli küzdelem tanulságát:

„a pártpolitika rátette kezét erre a reformra... (...) Magunk között vagyunk, elmondhatjuk azt az igazságot, hogy két-három évtizede már minduntalan fölmerül az a kérdés, hogy a sajtótörvényt reformálni kell, hogy a visszaélések tűrhetetlenek, hogy a magán- és köztéren reformot kívánnak és igen éles húsba vágó megtámadatásnak volt a sajtó kitéve mindenféle fórum előtt, de legtöbbször az országgyűlés előtt. Előre kellett tehát látni, hogy e reform jönni fog. (...) A törvényben igen sokat lehetett volna javítani, ha az a véletlen szerencsétlenség nem történik, hogy a pártok oly elkeseredett gyűlölettel állanak szemben, hogy közöttük a parlamenti kooperáció lehetősége ki van zárva! (...) Ennek esett áldozatul ez a reform, amennyiben javítható része van és nem javították.”⁷⁵

Mintegy három héttel a törvény életbelépése után Edvi Illés Károly – a *Jogállam* c. folyóirat szerkesztője – arról írt cikket, hogy

„Változást azonban egyelőre alig tapasztalunk. (...) A kritika épp oly szabadon mozog, mint eddig, a politikai és egyéb ellenfelek ádáz hírlapi csatározása nem szűnt meg, sőt a hírszolgálat is az eddigi korlátok között teljesítheti kötelességét azzal a különbséggel, hogy a sajtójogi szigorúbb felelősség folytán most már nem nyúlhatnak be oly merészen a családi és magánéletbe, mint a hogy eddig tették.”⁷⁶

⁷⁴ Az ülészek végén. *Budapesti Hírlap*, 1914. április 10. 2.

⁷⁵ Az Otthon közgyűlése. *Otthonunk*, 18. (1914), 241. 1.

⁷⁶ EDVI Illés Károly: Az új sajtótörvény. *Budapesti Hírlap*, 1914. május 3. 33–34.

Azonban a napilapok kiadói is tettek óvintézkedéseket. Egy héttel a törvény életbelépése után arról szólt a hír, hogy négy nagy budapesti napilapnál történt szerkesztőváltás, többek között a *Pesti Hírlap*nál, ahová a *Magyar Hírlap* korábbi helyettes szerkesztőjét, Lenkei Gusztávot hívták meg főszerkesztő helyettesnek,⁷⁷ aki másfél évvel később felelős szerkesztő lett. Légrádyék más intézkedést is hoztak. Mivel az új sajtótörvény leginkább fenyegető rendelkezésének lapkiadóhoz illően a helyreigazítási „kényszert”, illetve a kártérítési kötelezettséget tekintették, létrehozták a „házi cenzúrát”. „A szerkesztő vezérkarát kibővítették két személlyel: a lap két külön sajtójogi cenzorával, akik egymást fölvaltva késő éjszakáig mindent elolvastak, ami a *Pesti Hírlap*ban nyomtatásban megjelent.”⁷⁸ Feladatuk volt, hogy kiszűrjék azt, amiből kártérítési per vagy helyreigazítási kereset kerekedhetett volna; nem is adódott a lapnak jelentősebb problémája.

Végül is nem tudhatjuk, hogyan működött volna egy olyan sajtótörvény, amely kizárólag törvényi és közigazgatási eszközökkel, az érintettek különböző mértékű, de általános elutasítása ellenére kívánt működni, amely egy kapitalista nagyvállalkozási sajtót akart adminisztratív módon keretek közé szorítani. Alkalmazása éppen csak megkezdődött, de az már ezalatt is kiderült, hogy a véleménynyilvánítás szabadságát nem befolyásolta, sőt a sajtó kritikai hangnemet, stílusát sem fogta vissza. Azonban a törvény teljes körű működésére még annál is kevesebb idő jutott, mint annak idején a forradalom és szabadságharc hónapjaiban az 1848-as sajtótörvényre. Négy hónap sem telt el, hadba lépett az Osztrák–Magyar Monarchia, és életbe lépett a hadicenzúra. Az 1914. évi *XIV. törvény* teljes formájában már az első világháború és a forradalmak után sem hatályosult, viszont megszorításokkal érvényben maradt egészen 1959-ig, míg végül a 26/1959. (V. 1.) Korm. rendelet 26. § (2) bekezdés *a*) pontja helyezte hatályon kívül „a felszabadulás előtt kibocsátott sajtójogi jogszabályokat”, köztük is – érthető módon – elsőként említve a második magyar sajtótörvényt.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- A Budapesti Újságírók Egyesületének előterjesztése a sajtóról szóló törvényjavaslat ellen.* Budapest, 1913.
- A Sajtótörvény. Francia szakvélemények 1914. *Újságkiadók Lapja*, 1914. 141. sz., július 15. 3–7. pp.
- BLEUER Samu: *A sajtójog reformja.* Budapest, Franklin Társulat, 1909. (klny. Jogtudományi Közlöny).
- DOLESCHALL Alfréd: Törvényjavaslat a sajtóról. *Az Újság* 1913. október 30., 31., november 1., 4., 5., 6., 7., 8., 9.
- GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918. I–II. kötet.* Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1934.
- GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái.* Sajtó alá rendezte VICZIÁN János, XVII. köt. Budapest, Argumentum – MTA, 1997.

⁷⁷ *Tolnai Világlapja*, 1914. április 19. 2.

⁷⁸ *Pesti Hírlap*, 1928. 116.

- [JÁSZI Oszkár] (J.O.): A kormány népies propagandája. *Huszedik Század*, 1914. 5. sz., 676–682. pp.
- Jogállam. Jog- és államtudományi szemle*. Főszerkesztő: dr. EDVI Illés Károly. I–IX. évfolyam, Budapest, 1902–1910.
- KENEDI Géza: *A magyar sajtójog úgy amint életben van*. Budapest, Franklin Társulat, 1903.
- KENEDI Géza: A sajtó problémái. *Magyar Figyelő*, 1911. 1. sz. 229–240. pp.
- KENEDI Géza: Sajtóreform. *Budapesti Szemle*, 1913. 159. köt. 453–462. pp.
- KISS Mária Rita: A hatodik nagyhatalom. Sajtóviták a századfordulón. *Századvég*, 2001. 20. sz. 67–94. pp. (<http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/20/kiss.htm>)
- Képviselőházi napló, 1896–1901. XIII. kötet; 1906–1910. III., VI. kötet; 1910–1915. évi XX., XXI. kötet*. Budapest, Országgyűlési Könyvtár.
- KUN Andor: A politika és a hirlapírás. In: *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja*. II. kiad. Budapest, 1913. 254–257. pp.
- Magyar Újságkiadók Orsz[ágos] Szövetségének emlékirása a sajtóról szóló törvényjavaslat tárgyában*. Budapest, 1913.
- MÁRKUS Miksa beszéde a BUE közgyűlésén 1914. március 15. *Magyar Hírlap* 1914. március 17. 3. p.
- Mosse, Rudolf: *Zeitungskatalog*. Wien, 1913.
- OLECHOWSKI, Thomas: Das Preßrecht in der Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Bd. VIII. Wien, 2006. 1493–1533. pp.
- PALÓCZ László: *A sajtójog reformja*. Szeged, 1912. Endrényi I. ny.
- PAPP János: *A sajtójog reformja és az újságírókamarak. Törvénytervezet*. Nagyvárad, 1913.
- Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928*. Budapest, Légrády Testvérek, 1928.
- PROHÁSZKA Ottokár: Sajtószabadság. In: *Összegyűjtött munkái* 22. köt. Budapest, 1928–29. 95–99. pp. [eredeti közlemény: *Alkotmány* 1914. január 30.]
- RÁKOSI Jenő: A szabad sajtó 50. születésnapján. In: *A magyarságért*. Budapest, 1914. 44–50. pp.
- A sajtójog főbb kérdéseinek reformja. In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Új folyam I. köt. 3. füzet. Budapest, 1910.
- Szabadgondolat* 1913. 12. sz. (<http://mtdaportal.extra.hu/szabadgondolat.html>)
- SZABÓ Ervin: A sajtó társadalmi jelentősége. *Huszedik Század*, 1913. 12. sz. 696–708. pp.
- SZÉKELY Aladár: A sajtóreformhoz. *Huszedik Század*, 1913. 11. sz. 497–503. pp.
- SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. I–XIV. kötet*. Budapest, 1890–1914. (<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html>)
- TÁBORI Kornél – SZÉKELY Vladimir: *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest, 1908.
- TARNAI János: A sajtótörvény keletkezésének története. In: *Sajtójogi dolgozatok*. Budapest, Franklin-Társulat, 1913. 118–140. pp.
- Újságírók könyve*. Szerk. HEVESI József – RÉVÉSZ Gyula. Budapest, Magyar Szalon kiadása, 1908.
- Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai. I–II. kötet*. Sajtó alá rendezte: CSERGŐ Hugó – BALASSA József. Budapest, Országos Vázsonyi Emlékbizottság, 1927.
- ZSITVAY Leó: *A magyar sajtójog mai érvényében. (1900. év) Gyakorlati kézikönyv*. Budapest, Grill, 1900.